

BANYERES DEL PENEDÈS SEGONS UN CAPBREU DE 1431-32

PEDRO SIMÓN ABELLÁN

Aquest treball pretén donar a conèixer alguns aspectes concrets del terme i castell de Banyeres del Penedès en el primer terç del segle XV.

Mereixen una especial atenció: la recopilació de documentació que aquest capbreu ens proporciona, que va des del segle XII fins a la data de la capbrevació, i en particular del segle XIV, fenomen, aquest, propi d'altres capbreus de la mateixa època a la comarca del Baix Penedès; els conceptes diferencials de mas i masia que es donen i la distribució de les aigües per al rec de les rieres que travessen el terme d'aquest poble.

BANYERES DEL PENEDÈS SEGONS UN CAPBREU DE 1431-32

El document que comentem en aquest article és un trasllat del capbreu original de 1431-32, que es troba a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona dins la Pabordia de novembre, escrit pel notari reial Joan Badia.

El trasllat no porta data, però suposem que és de finals del segle XV pel tipus de lletra i per les anotacions que porta, amb la mateixa caligrafia, a continuació de la descripció d'algunes propietats, o al final de determinades confessions; així com per les dades que ens dóna sobre els enfiteutes que van seguir als que figuren en el document com a propietaris de les possessions indicades en el trasllat.

Aquest consta de 57 folis, escrits tots ells en català de l'època i que corresponen a 46 confessions particulars, menys les pàgines 45-v, 46 i 46-v que, redactades en llatí, corresponen a un trasllat sobre la divisió de les aigües, per a regar, de les rieres que travessen el terme de Banyeres.

EL FORMULARI

El formulari manté la mateixa estructura general per a totes les declaracions: a la part superior del foli, i amb lletra més gran que la resta, figuren el nom i cognoms, i en algun cas el lloc on viu el confessant (a la

dreta figura el nom del propietari posterior), i seguidament el formulari pròpiament dit, on consta, en primer lloc, la data, seguida del nom i cognom del confessant, lloc (no en totes les confessions), notari, la confessió amb jurament i la relació de propietats amb els censos respectius.

L'espai ocupat per aquest formulari resta en blanc en 16 de les 46 declaracions; no en sabem la causa, però és lògic suposar que ho va deixar en blanc el copista, ja que les confessions corresponen a una mateixa data (les confessions en les quals apareix aquesta anomalia són alternatives, figura una declaració amb data seguida d'una o més sense), la fórmula es repetiria sense més variació que el nom i cognom, que ja figura a la part superior i quedava entès el tros en blanc.

DATA DE CAPBREVACIÓ

La capbrevació, tenint en compte les dates que figuren al formulari, comença l'1 de març de 1431 i acaba a finals de 1432. No sabem la data exacta, ja que a les sis últimes confessions no figura ni el dia ni el mes, només l'any; tot i amb això, a la primera pàgina del capbreu figura la data d'aquest com la del 28 de novembre de 1431 («fet en poder de Joan Badia, notari reial a XXVIII de novembre MCCCCXXXI»). És, aproximadament, dos anys el temps de duració de la capbrevació; coincidint en aquest aspecte amb altres dos capbreus de la vila de l'Arboç de data pròxima a aquests (primer quart del segle XV).

LES PERSONES

Només hi consta una dona (vídua) com enfiteuta confessant i dues més en confessió conjunta amb el marit; la resta són homes.

Quant a la seva situació al territori de Banyeres, 21 confessants corresponen al nucli de Banyeres, sis al de Saifores, quatre al de Sabartés, dos al del Pujol, tres a masos (Bauloria, Figuera i Guanecs) i en sis casos no es pot determinar amb exactitud la seva situació, encara que, segons ens sembla, correspondrien un a Saifores, un altre a Sabartés i quatre a Banyeres; la resta de confessants, sis, són foranis (tres de Llorenç del Penedès, un de l'Arboç, un altre de Sant Jaume dels Domenys i un de Vallmoll).

No ens indica cap ofici, però probablement la majoria eren pagesos; també hi ha dos moliners i un forner. Dels foranis només ens indica que el de Vallmoll és el rector de la parròquia.

LA CONFESSIÓ AMB JURAMENT

En aquest apartat és on, dins la uniformitat del document, sofreix menys variació. Només s'han tingut en compte les declaracions en les quals el formulari és complet.

D'aquestes trenta confessions, una indica que capbreva, sense aclarir res més; vuit confessen el jurament i la resta confessen i juren «ser home propi, soliuc i afocat»; indiquen en totes elles tenir les seves propietats per la Pabordia de novembre.

La que indica que capbreva, més dues de les vuit confessions que confessen amb jurament, pertanyen al terme de Banyeres i suposem (que és més lògic) una mala transcripció del copista del capbreu original.

Les sis confessions restants (de les vuit indicades) són persones forànies; això ens indica clarament que no podien ser homes propis de la Pabordia, ja que només ho poden ser d'un senyor, evidentment del senyor del lloc que citen com a residència. D'aquestes sis, quatre són considerats «terratinents», la qual cosa no significa que siguin propietaris de grans o nombroses propietats dins el terme de Banyeres (el que més en confessa són dues: una peça de terra més un hort i l'altre dos horts); sinó que significaria la citada paraula el qui és posseïdor de terra, encara que només fos una insignificant peça.

LES PROPIETATS

La confessió de les propietats es fa, majoritàriament, per unitats separades, és a dir, casa, hort, peça de terra..., o bé (en la minoria de casos) per unitat de producció, utilitzant el terme mas o masia o bé una confessió d'aquest últim tipus, afegint alguna propietat solta, la qual acostuma a indicar que no és de la masia o mas.

Rústica

El mas o masia com a unitat d'explotació agrària, pensem que està en desús a l'època de la capbreuació, no només perquè existeixen poques confessions que utilitzen aquesta forma, sinó perquè en d'altres apareixen fraccions de masies (1/2, 1/3, 1/4 de masia) que en temps anteriors van ser unitats d'explotació agrària i, també, perquè en descriure unitats soltes, està indicat a quin mas o masia van pertànyer amb anterioritat. Això també ens fa suposar una fragmentació de les unitats d'explotació agrària, passant a l'enumeració de les propietats, sense extensió concreta encara; aspecte que apareixerà més tard en els capbreus; però sí delimitant la seva situació: situant-les a les diferents parcel·les del territori i amb els límits corresponents, encara que sense utilitzar l'orientació. Resultaria un primer intent de controlar el número de les propietats dels enfiteutes i evitar que no les confessessin totes; potser aquesta és la causa que diverses masies tenen descrites les seves propietats.

Respecte als conceptes de mas i masia, que tenen en comú el fet de ser o haver estat unitats d'explotació agrària, no representen el mateix; el concepte de masia va més unit al de propietat comú a una família o individu i la seva casa-alberg és situada dins del casc urbà; les edificacions del mas, inclòs la casa-alberg, són situades al camp.

També s'ha pogut detectar que el mas té les propietats, en les tres confessions en què s'especifiquen, més «unitat» les unes amb les altres, és a dir, que són situades en una part més concreta del terme, en canvi la masia les té més disperses (repartides per tot el territori).

De masies, n'hem comptabilitzat 16 completes, més una referència a una part d'una altra; totes elles tenen la seva casa-alberg dins el «casc urbà» i, fins i tot, una d'elles dins els límits del castell «*hospitium intus castrum*».

De masos, n'apareixen citats sis; tres situats entre Saifores, Banyeres i Sabartés (mas dels Guanecs, mas Bauloria i mas d'en Batlle); en les seves propietats apareixen com a límits les rieres que travessen el terme i la partida anomenada els Guanecs; aquesta dona nom a un mas i a un molí fariner. Un altre mas (mas Pujol), el situem entre Saifores i Sabartés; el mas Blanc entre Saifores i Santa Oliva i el mas Busquet a Sabartés.

Translatu diuisionis Aque terminij de Banyeres

HOC EST translatu sumptu fidelium agnoscit alio publico
 iusticio omig tonor dignatione ee talis // **H**OC E translatu
 fidelium sumptu agnoscit iusticio dno Henricus anno a nra
 dno M cccc xxxiij mo series talis est // // Fuit magna
 contentio inter homines de Salfores et homines de Guanais
 de aqua ad Zigandon / Et Guillelmus de Bagnariis cu laude
 et consilio pboru hominu diuisit ipsam aquam inter eos
 et mandauit vt homines Salfores in ipas qui ibi habitant
 honorifice habeant ipsam aquam ad Zigandon omni tempore
 tres dies et tres noctes scilicet feria quinta et sexta et sabato
 Et si fiat verum de ipsa aqua ab ortu Nicornis de Guanais
 eu anuall / Et habeant ipas aqua impudicos tres dies et
 tres noctes ipsi homines de Salfores et de Bagnariis qui ibi
 habitant et fecerunt ortos / De quatuor diebus qui mandauerunt
 habeant Ponaz de Guanais ipas aqua vni diei et vna
 noctem ad sumum honore Zigandon scilicet feria sexta / Et
 alij homines de Guanais habeant ipas aqua tres dies et
 noctes scilicet dominica feria tertia et quarta / Et ego Guillelmus
 de Bagnariis mando et precipio vt hec teneant ex vna
 quaque parte sicut superius scriptu est / Et si aliquis hoc
 fuerit donec misit quinq; solidos // **A** Et in hoc m^o s^o
 aprilis Si I g^m Guillelmus de Bagnariis // Si I g^m
 Guillelmus Compagni // Si I g^m R. compagni //
 Si I g^m Guillelmus ferrarij // Guillelmus presbiter
 qui heri superius die ex ano. q supra Si I g^m // Si I g^m
 petri brocardi presbiteri testis s^mg traslan // Si I g^m
 petri saturnini presbiteri testis s^mg traslan // Si I g^m
 iacobi de vltimo testis et d^mco testis s^mg traslan
 Si I g^m Guillelmus Bossell; testis et d^mco testis
 qui hoc traslan fideliter traslatum f^mg Henricus
 ano a nra dno M cccc xxxiij die q anno supra

Translat referent a les aigües que circulaven per les rieres del terme de
 Banyeres, datat del 1290, pel qual es divideixen les aigües d'una manera
 genèrica entre els homes de Salfores i dels Guanecs i Guillem de Banyeres.

Algunes d'aquestes unitats d'explotació agrària enumeren les propietats de les quals consten, amb un promig entre sis i vuit peces de terra per unitat. També acostumen a posseir entre un i dos horts, un colomar i casa-alberg.

A més de les masies són declarades 165 peces de terra, set pecioles, sis vinyes, dues peces de terra/vinya, 26 horts i tres ferreginals, sense cap aclaració de la seva extensió. Això ens fa suposar, com tothom sap, un cultiu extensiu de cereals i a la ribera de les rieres cultiu hortifrutícola.

A part del que confessen, i si mirem la toponímia, veiem que devien conrear oliveres (no oblidem que l'oli és un cens en espècies), ametllers, etc. i sobretot més vinya de la confessada, ja que el topònim Vinyols és igual a Vinyagol o Vinyovol, que ve a significar una espècie de guarda rural encarregat de vigilar les vinyes. Aquesta vigilància inclou evitar que el ramat (curiosament no es detecta ni oví ni caprí en el capbreu) entri a les vinyes en èpoques que pugui produir danys als ceps i, per tant, la producció.

En cinc peces de terra apareix el concepte «barquera» (barquera de sembradura de dos punyeres de cànem), de la qual sempre paguen cens, ja sigui amb espècies (gallines, capons) o en diners. Segons Carreres Candi,⁽¹⁾ «barcharia», «barquera» o «barquina» és «terra de sembradura»; mentre que Guachs i Dalmau⁽²⁾ ens diu que «barquera és un tros de terra de conreu que un propietari es reserva per a ell, donat o arrendat la resta a un altre». Aquesta paraula «barchariis» també apareix a la carta de població de «Castelli Crescentis»,⁽³⁾ que es fa correspondre amb l'actual Creixell de Mar (Tarragonès), quan, en realitat, hi ha suficients raons per afirmar que correspon a la carta «puebla» de Vilardona (Alt Camp); i que Salvador Llorach tradueix erròniament per «barquers».⁽⁴⁾ «De totes les treballades que facin o tinguin en el predit 'càstrum', és a dir de pa i vi, me'n donaran a mi i als meus successors i a l'església de Barcelona, tasques, dècimes i primícies, exceptuant els barquers per a qui les hi assignaré».

Així doncs, per a nosaltres, la paraula «barquera», exceptuant l'última interpretació d'ell, però mantenint la resta del significat de la traducció, seria una porció de terra de cultiu de petita extensió, amb un tractament específic i diferenciat, amb respecte als censos, de la resta de la peça de terra on es troba.

Com a curiositat, les cinc «barqueres» que se citen en el capbreu, les situem a la partida dels Guanechs i Sabartés.

Urbana

Els tres nuclis que anomenarem «urbans» (un mínim d'entramat) d'aquesta època són: Sabartés, que consistiria en diverses cases entorn de la cruïlla dels camins de Saifores-Llorenç del Penedès i l'anomenat de Sabartés. Saifores es vertebraria entorn d'una plaça (avui plaça Vella), en la qual convergerien els camins de l'Arboç-la Bisbal del Penedès i Llorenç-Santa Oliva i Banyeres, nucli principal, que, a la falda del turó on es troba la torre de defensa, donava lloc a la formació dels carrers Major, Nou, del Forn i Travesser i que tindrien una estructura semblant a l'actual.

Dins d'aquest «centre urbà» trobem un forn, una farga, un trull (n'hi ha un altre a Saifores) i una botiga. Apareixen també citats el cup de senyor, l'era comuna i els beneficis d'en Lledó i dels Llobets.

En total es comptabilitzen 22 «cases», dotze «casa», cinc casa i corral, dos «casalots», 2 patis i dues palleres, a més del trull, botiga i forn, abans esmentats.

Altres propietats

Dins el terme trobem dos molins, el del Papiol, que va pertànyer al mas Blanc i que encara conserva la seva estructura en un estat acceptable; se'l coneix amb el nom de Molí d'en Mata i el Molí de les Buades, avui desaparegut, que estava situat a la confluència de les rieres de Banyeres i la que ve de Llorenç.

També es confessen cinc colomars: dos a prop de Banyeres (al camí de l'Arboç), un a Sabartés, un altre a la partida de la costa (al nord de Saifores) i l'últim al mas Bauloria (tocant a la riera de les Buades). Tots ells paguen censos.

Encara que no es confessin, es citen com a límits de propietats un forn de calç i el molí dels Guanechs, que creiem que és un tercer molí, que estaria situat on avui s'anomena Grita Vella, davant de la capella de Sant Miquel dels Guanechs, a l'altre costat de la riera. Aquesta capella no apareix

en aquest capbreu; però sí que hi apareix la capella d'en Lledó, que no ens atrevim a situar; peis límits de les propietats i per les referències que es fan de la riera de les Buades i el camí de Llorenç no seria lluny de l'actual Sant Miquel o, fins i tot, podria ser la mateixa.

COMUNICACIONS

Tot el territori de Banyeres està plagat de camins, hi ha més de seixanta denominacions. Tenint en compte la seva estructura, els podem classificar en radials: els que parteixen de Banyeres i arriben a tots els punts de les rodalies (l'Arboç, Lletger, Llorenç, el Papiol —camí de Vilafranca—, Beilveí, Sabartés...) i els perifèrics: els que passen pel terme però enllacen altres poblacions.

El casc urbà de Banyeres quedaria fora d'aquests camins perifèrics; en canvi, Saifores se situaria a la ruta del que per a nosaltres és el camí més important: l'Arboç-la Bisbal del Penedès, que també rep els noms de traginer, mercader i de Montblanc. Aquesta ruta, que en documents de la vila de l'Arboç rep el nom de camí de Vilanova de Cubelles a Montblanc, enllaçaria a l'Arboç amb el de Barcelona-Tarragona i, d'aquesta manera, uniria les viles reials de Vilafranca, Vilanova, l'Arboç i Montblanc. Per altra banda, el tercer nucli de població quedaria més allunyat de les comunicacions i, per proximitat geogràfica, estaria més unit a Llorenç del Penedès, encara que enllaçat amb Banyeres (camí de Sabartés) i amb Saifores (camí de Llorenç del Penedès-Santa Oliva).

A més d'aquests camins que unien diverses poblacions, n'existien uns altres que comunicaven les diferents partides amb els «centres urbans», no únicament amb els propis del terme de Banyeres, sinó amb masos o pobles de la zona limítrofa, especialment citarem el mas de la Roca (Sant Jaume dels Domenys) i l'Arboç, així com entre les diferents partides. Es dona una major densitat i confluència a les zones de les rieres i, més concretament, al Molí de les Buades.

CENSOS

Les 46 confessions estan, totes elles, sota alguna prestació, ja sigui en espècie o en diner, de tipus personal o en determinades deduccions proporcionals a les collites.

*Dos aspectes de la malmesa torre de Banyeres del Penedès
(foto arxiu Joan Virella - 1967).*

En espècie, la Pabordia de novembre rep: 59 quarteres; 9,5 quartans de forment; 119 qtres., 5 qtans. d'ordi; 51 qtres. més 4 més $\frac{3}{4}$ més $\frac{2}{3}$ de quartans de civada; 4 qrtans. de mig civada mig ordi; 22,5 qrtans., 1,5 lliures d'oli (les mesures utilitzades són la censalera per al forment, la mesura corrent per a la resta dels cereals i la mesura vella per a l'oli; en no tenir equivalències amb altres mesures no podem especificar les seves quanties amb exactitud); 77 més $\frac{2}{3}$ de dos de gallines; 15 capons i 14 més $\frac{1}{3}$ d'ous.

En diners: 121 sous (dos corresponen a una torre que hi ha dins d'una casa a Sabartés), 4 diners. Les confessions tenen, encara, uns altres tipus de prestacions tant en espècies com en treballs personals: 31 més $\frac{2}{4}$ de garbes d'ordi; 44 garbes de civada; 5 més $\frac{1}{3}$ (aquesta prestació només la confessen sis) cistelles de raïm; per guaita en paguen 4 (tres blat i 1 de blat i vi), sense especificar la quantitat; en totes elles es fa constar que es pagarà, com es feia antigament, si el senyor la té); 19 més $\frac{1}{2}$ més tres parts de solcs de do de cols o porros (confessen aquesta prestació 13); 39 qtres., 5 qrtans. (entre ordi, civada i avena) per lloçol (confessen pagar-ho 16); 42 sous, 5 diners, una puïssa i una malla per terços i portatge.

De prestacions de treball tenim: 44 més $\frac{2}{3}$ més 6 parts de joves (confessen haver de fer-la 17); 8 més $\frac{1}{3}$ més $\frac{1}{4}$ més una part de tirades o batudes (confessen 12) i 15 més un mig de tragins (18 confessen aquesta prestació). En quasi bé totes les confessions es fa constar que el tragi es realitzarà exclusivament amb el blat de la Pabordia.

Tot aquest recompte de mitjos, terços, quarts i parts creiem que és una fórmula que l'escrivà copiava d'una altra més antiga i que s'aniria repetint; però que el sistema de pagament estaria monetaritzat, en aquesta època, ja que ens resulta difícil comprendre com es pot pagar un terç de tragi, de jove o d'ou; si tenim en compte que en el capbreu apareixen aquestes fraccions amb molta freqüència; que nosaltres hem reduït a la unitat i sumant-les fins que ens ha estat possible; perquè, d'altra manera, la relació d'aquests censos es faria interminable i com comprensible entesa en la seva globalitat.

A més d'aquests censos en espècie, diners i prestacions personals, també subjectes a deduccions proporcionals de les collites; tascas (19 peces de terra), terç (4 peces), quart (25), quint (12), delme i primícia (2), delme i quart (1) i mitges una. En total són 72 peces de terra les que estan

subjectes a aquestes prestacions. Quant a masies, només n'hi ha dues que paguen el quart en la seva totalitat, encara que d'altres en part estan subjectes a deduccions proporcionals.

Hi ha vint propietats que paguen cens a terceres persones i en total sumen 15 sous, 4 gallines, una quartera i sis quartans de forment, 9 quarteres i quartans d'ordi, 15 quartans de civada (alguns d'aquests cens corresponen a subestabliments). Entre aquestes terceres persones, hi figuren el rector i la sagristia de Banyeres.

Reduccions de cens

Les reduccions dels censos no són gaire apreciables; però destacarem les que es fan amb la condició que s'ha de plantar vinya, que en total són set; tres del quint i dos de quart a tasca, una de quartera a sis quartans i una altra de 10 a sis quartans.

Hi ha dues deduccions més de cens posteriors a la realització del capbreu, una de 1446 i l'altra sense data, ambdues coincideixen en el fet que els desapareixen les prestacions personals, excepte en la segona del tragí, i la resta de censos queden reduïts a menys de la meitat. A la primera les vuit prestacions li queden reduïdes a dues i a la segona a quatre.

La que sí porta data de 1446 és reduïda pel senyor bisbe i l'altra pel Capítol catedralici.

Estudi específic de sis confessions

Especial atenció mereixen sis confessions, en les quals es pot observar la forma de realitzar les prestacions amb data anterior al capbreu, finals del segle XIV, quan a Banyeres hi havia dos catllans (major i menor), que no sempre són els mateixos, ja que figuren com a catllans menors, tant el senyor Bernat de Tous com el paborde, el bisbe de Barcelona; aquest últim figura com a catllà major quan un dels anteriors figura com a menor.

Suposem que quan Bernat de Tous és catllà menor, al bisbe de Barcelona correspon la catllania major i quan Bernat de Tous deixa de ser

catlà menor és el paborde el que ocupa aquest càrrec. Això devia ser aproximadament així, i es complia la piràmide feudal: el paborde cedeix, traspassa, els seus drets al bisbe i aquest, alhora, cedeix part d'aquests drets a Bernat de Tous, de manera que el paborde té relació amb el bisbe i aquest l'estableix amb Bernat de Tous; però Bernat de Tous no la té amb el paborde sinó a través del bisbe.

D'aquesta manera els confessants fan les seves prestacions als tres, al paborde com a senyor alodial i als dos catllans com a senyors jurisdiccionals, quedant relativament clar, si ho comparem amb d'altres confessions en les quals el paborde és senyor alodial i jurisdiccional, quines són les prestacions que corresponen a cada senyor.

De totes les prestacions que es feien, només el iloçol es paga per raó de castellania menor i les deduccions proporcionals de les collites per enfiteuta: la resta, sigui quin sigui el seu tipus, són pagades per ambdós conceptes, tot i que el blat només apareix cobrat per dret alodial i, si tenim en compte que s'especifica sobre el tragí (només el blat de la Pabordia), ens sembla dir que només es pagava per aquest dret.

Ara bé, nosaltres entenem que les prestacions (incloses les deduccions proporcionals a les collites) eren cobrades pel catlà menor, que, evidentment, és el que està més a prop de la realitat quotidiana dels pagesos, i, dividides per indivis entre ell, el catlà major i el paborde, més allunyats a aquesta realitat; però interessats en l'obtenció d'uns beneficis que li arribarien nets de preocupacions. És més, també incloem els monopolis de la farga (malgrat el que s'ha dit anteriorment), forn, molins i les aigües i, fins i tot, el lluïisme i altres càrregues o beneficis que posseïssin sobre els pagesos.

TÍTOLS DE PROPIETAT

Una vegada confessades les propietats, l'enfiteuta havia de presentar els títols acreditatius de la pertinença d'aquesta propietat: casta de venda, canvi, reducció, avinença, de gràcia, execució..., establiments i precaris (no s'esmenta cap capbreu anterior; però devia existir, ja que en una declaració consta «no sap que fa vi, sinó pel capbreu de la catalania»).

S'esmenta el notari o la institució on es trobava el títol de propietat, la data i a qui va pertànyer (en pocs documents).

De tots aquests documents presentats (el 71,52% de les propietats el tenen) destaquen les cartes de venda que representen el 48,12% i els establiments el 20,58%.

Entre ells, cal esmentar-ne dos del segle XII, una carta amb data de l'any 19 del regnat del rei Luis i un establiment de Guilia de Banyeres de l'any 1195.

Datats del segle XII n'hi ha 18, del XIV són 103 i del XV (fins al 1432) són 62 i en 19 no s'indica la data. De l'estadística dels segles XIV i XV hem observat una acumulació de documents amb dates dels anys 1372-73 i 1415-17, possible realització d'alguna capbreuació; de la dècada 1380-89 no n'hi ha pràcticament cap; sembla ser que va coincidir amb un període de recessió econòmica de Catalunya.

El notari i la institució més freqüents als documents són el rector i l'església de Banyeres.

L'aigua de rec a Banyeres

Dins del capbreu hi ha, a les pàgines 45-v, 46 i 46-v i en llatí, quatre trasllats que fan referència a les aigües que circulaven per les rieres d'aquest terme.

El primer trasllat (al final d'aquests articles donem la transcripció) porta data de 1290 i és, en síntesi, una disputa (magna contentio) entre els homes de Saifores i dels Guanecs i Guillem de Banyeres que, amb consell dels prohoms (suposadament del terme) divideix les aigües d'una manera genèrica entre els llitigants.

Dels set dies de la setmana, tres (dia i nit) utilitzarien les aigües els homes de Saifores i Banyeres amb horts. Un dia i una nit ho faria Ponç de Guanecs i els altres tres dies amb les seves respectives nits els homes de Guanecs. El document fa referència a un determinat lloc, des d'on s'ha d'utilitzar l'aigua; però és impossible situar-lo.

No devia ser una disposició molt neta o a gust dels prohoms del terme, ja que, més tard, Pere de Banyeres fa una nova divisió de les aigües. Aquests trasllats no porten data encara que citen el document

anterior (nom obstante divisione quan Guillermus de Bagnariis quo in suo tempore fecit).

Aquesta divisió és molt més explícita i aclaridora, ja que divideix el rec de totes les rieres d'una manera més concreta.

En totes aquestes disposicions hi ha un apartat en el qual es fa constar que seran multats amb cinc sous els que infringeixin la disposició indicada.

En principi, aquesta documentació, en fa suposar un gran interès per a l'aprofitament de l'aigua per a rec (a part de la seva utilització com a força motriu en els molins fariners que es detecten en el capbreu) dels prohoms del terme.

En segon lloc aquesta disposició ens fa suposar un sistema de canalització per a un millor aprofitament de l'aigua per a rec i com a força motriu dels molins. Això ens planteja la pregunta de si fou en aquesta època quan es va fer la canalització o es va fer en èpoques anteriors. Si fos la segona hipòtesi, creiem que hauriem de remuntar-nos bé a la dominació àrab o a l'època romana.

I en tercer, seguint el fil del que abans s'ha dit, suposem que, a part de l'evidència de la importància d'aquesta riera per a la història de Banyeres (i del Baix Penedès?) podríem suposar un poblament continu des de la Prehistòria fins avui, i que aquestes rieres foren l'eix central. No oblidem que hi ha un gran poblat ibèric (Can Banyís) a la confluència de les rieres de Banyeres i les Buades i les restes d'un aqüeducte (Els Arquets) molt a prop, al terme de Sant Jaume dels Domenys. Ens queda el buit de la dominació àrab, però la climatologia, l'abundància d'aigua (no oblidem que tota la zona és plegada de rases que s'utilitzaren per al drenatge del terreny per poder cultivar), la perícia d'aquest poble per al cultiu de regadiu i algun topònim (d'origen suposadament àrab) de capbreus d'aquesta època i zona ens fa suposar que, encara que fos per un espai de temps relativament curt, van tenir quelcom a veure amb la història de Banyeres i la del Baix Penedès.

Molí de Cal Mata de Saifores (fotos Arxiu Joan Virella - 1972).

EXTRACTE DE LA DIVISIÓ SEGONS ELS TRASLLATS FETS PER GUILLEM I PERE DE BANYERES

Divisió aigües de Banyeres

Idus novembris 1290
Guillem de Banyeres

Feria V-VI-Sabato	Homes de Saifores i Banyeres amb horts
Feria II	Ponç dels Guanecs
Dominica. Feria III-IV	Homes dels Guanecs

Divisió aigües dels Guanecs

Sense data
Pere de Banyeres

Feria II mane-Feria III	Berenguer dels Guanecs
Martis mane-Feria IV	Pere Vidal del Pujolet
	Berenguer Batlle
Mercuri mane-Feria V mane	Bertomeu Ripoll
	Vidal Sicarts
Jovis mane-hero	Prior Sta. Maria de Banyeres
Post nocte-Feria VI mane	Berenguer Batlle
Veneris mane-hero	Arnau Moragues
Veneris mane-dominica	Homes de Saifores

Divisió aigües de Saifores

Sense data
Pere de Banyeres

Feria II mane-martis mane	Pere Figuera
	Bernat de Manso
Martis mane-Feria IV mane	Berenguer Albornar
	Vidal Scober
Mercuri mane-Feria V mane	Guillem Guasch
	En Porta

Jovis mane-Feria VI mane	Pere Vidal
Veneris mane-Sabato mane	Berenguer Servent
	Guillem Servent
Sabato mane-Dominica mane	Hortolans de Saifores

Divisió aigües de les Buades

Sense data

Pere de Banyeres

Dominica hero-Feria III mane	Homes de Llorenç
Martis mane-Feria IV mane	Església de S.M. de Banyeres
	Berenguer Compagni
	Bernat Pons
Mercuri mane-Feria V mane	Guillem Sola
	Berenguer Garau
	Moster Primareich
	Arnau de Noya
	Borras del Cover
Feria V mane-veneris mane	P. Busquet
	Borras de Bauloria
	Pere Llagostera de Sabartés
Veneris mane-Sabato mane	Guillem Guasch
	Tomas Montanyans
Sabato mane-Dominica mane	Olier de C...
	Berenguer Vidal
Dominica mane-hero	Guillem Martí
Dominica hero-Feria II mane	Berenguer Batlle

A MANERA DE CONCLUSIÓ

A part de les dades de producció, toponímia, demografia, aigües... que es poden anar observant a través dels diferents apartats, aquest capbreu ens aporta una gran quantitat de documents, alguns molt antics per la data en què es realitza la capbrevació, vindria a ser el de la «unificació», és a dir, el que engloba tot el territori de Banyeres d'aquella època, en una sola persona jurídica, i desapareixen les parts que es

donaven en èpoques anteriors; d'aquí que s'admetin, com a justificants de la propietat, tot tipus de documents, ja que el més important és assentar les bases per a un control de la pagesia.

Un altre aspecte a tenir en compte és la possible antiga divisió del castell de Banyeres en quadres: les de Saifores i Sabartés. A la vegada, aquestes quadres estarien dividides en unitats més petites que serien les masies i masos, com a unitats d'explotació agrària, i els seus propietaris són els prohoms del terme. Res en concret no ens diu d'aquesta suposició; però tot el capbreu deixa entreveure aquesta opinió. D'aquesta manera, seria, en principi, un control fàcil per part dels senyors del castell tant alodials com jurisdiccionalats.

Enmig d'aquest triangle (Banyeres, Saifores, Sabartés) les rieres amb la seva aigua per al rec i cobdiciada per tots i els Guanecs, zona àmplia i plana i, per tant, apta per al cultiu, serien la part del territori on se situen els masos més importants i d'on s'obtidrien més beneficis econòmics.

Bassa de Sabartés. Al fons, el poble de Banyeres (foto Resina-Urpí).

TRANSLATUM DIVISIONIS AQUE TERMINI DE BANYERES

Hoc est translatum sumptum fideliter a quodam alio publico instrumento cuius tenor dignocitur est talis. Hoc est translatum fideliter sumptum a quodam instrumento idus novembris anno a Nativitatis Domini MCCLXXX cuius (ser) ies talis est. Fiut magna contentio inter homines de Salfores et homines de Gaunicis de aqua ad rigandum et Guillelmus de Bagnariis cun laude et consilio proborum hominum divisit ipsam aquam inter eos et mandavit ut homines Salfores cum ipsis qui ibi habent honorem habeant ipsam aquam ad rigandum omni tempore tres dies et tres noctes scilicet feria quinta et sexta et sabato. Et fiat terminum de ipsa aqua ab ortu Mironis de Guanicis "en avall". Et habeant ipsam aquam supradictos tres dies et tres noctes ipsi homines de Salfores et de Bagnariis qui ibi habuerunt et facerint ortos. De quator diebus qui remanent habeant Pontius de Guanicis ipsam aquam unum diem et unam noctem ad suum honorem rigandum scilicet feria secunda. Et aliis homines de Guanicis habeant ipsam aquam tres dies et noctes scilicet dominica feria tertia et quarta. Et ego Guillelmus de Bagnariis mando et precipio ut hec teneant ex una quaque parte sicut superius scriptum est. Et si aliquis hoc fregerit donet mihi quinque solidos. Actum est hoc IIII idus aprilis. Signum Guillelmi de Bagnariis. Signum Guillelmi Compagni. Signum R. Compagni. Signum Guillelmi Ferrari. Guillelmus presbiter qui hec scripsis die et anno quo supra signum. Signum Petri Brocardi presbiteri testis huius translati. Signum Petri Saturnini presbiteri testis huius translati. Signum Jacobi de Ulmo rectoris ecclesie de (Dominico) testis huius translati. Signum Guillelmi Rosseili rectoris ecclesie de Bagnariis qui hoc translatum fideliter tanslatavi idus novembris anno a Nativitati Domino MCCLXXX die et anno supra.

CONFESANTES

(ordre d'aparició en el capbreu)

	Lloc	Lloçol	Prest. personals			
			Gua.	Jov.	Tra.	Bat.
1.- Bernat Garau	Banyeres	x	x			
2.- Artús, Macià	Banyeres	x				
3.- Muntanyans, Pere	Banyeres					
4.- Corbera, Antoni	Banyeres	x		x	x	x
5.- Morató, Bernat	Banyeres					
6.- Strany, Barnat	Banyeres					
7.- Garau, Bernat (del castell)	Banyeres	x	x	x	x	x
8.- Company, Guillem	Banyeres	x				
9.- Poses, Joan	Banyeres					
10.- Joan, Antoni	Banyeres					
11.- Conieres, Barenguer	Banyeres	x	x	x	x	
12.- Ferrer, Barenguer	Banyeres					
13.- Garau, Francesc	Banyeres					
14.- Sicart, Pere	Banyeres			x	x	x
15.- Batlle, Jaume	Banyeres			x	x	x
16.- Borrell, Pere	Banyeres	x		x	x	x
17.- Vidal, Bartomeu	Pujol	x		x	x	x
18.- Jover, Bernat	Mas Guanecs	x		x		
19.- Vidal, Pere	Saifores	x		x	x	
20.- Garau, Joan	Banyeres					
21.- Maria, muller de Pere Garau						
22.- Carbó, Antoni	Banyeres					
23.- Nadal, Antoni	Banyeres					
24.- Martí, Guillem	Saifores	x				
25.- Figuera, Guillem	Masia Figra.	x		x	x	
26.- Guasch, Bernat	Saifores			x	x	x
27.- Busquet, Bartomeu						
Tutusaus, Pere	Sabartés			x	x	x
28.- Llagostera, Miquel	Sabartés					
29.- Busquet, Pere	Pujol					x
30.- Roig, Berenguer	Saifores	x		x	x	x
31.- Papiol, Guillem	Saifores	x			x	
32.- Vidal, Bartomeu	Saifores	x		x	x	x
33.- Busquet, Joan	Sabartés					
34.- Magrinyà, Berenguer				x	x	

	Lloc	Lloçol	Prest. personals			
			Gua.	Jov.	Tra.	Bat.
35.- Mercader, Joan						
36.- Garau, Pere (Eulalia)	Banyeres	x	x	x	x	
37.- Corbera, Antoni (mossen)	Vallmoll					
38.- Guillem, Ramon (Maria)					x	x
39.- Busquet, Bartomeu Tutusaus, Pere	Sabartés					
40.- Artús, Macià	Banyeres			x	x	
41.- Rovirosa, Antoni	Mas Bauloria					
42.- Morató, Pere	L'Arboç					
43.- Ferran, Joan	Llorenç del Penedès					
44.- Coniera, Pere	Archs Josans (St. Jaume)					
45.- Gramatge, Pere	Llorenç del Penedès					
46.- Mascaró, Antoni	Llorenç del Penedès					
		16	4	17	18	12

LLISTA DE TOPÒNIMS

Albareda (1356)

" d'en Busquet (1306)

Aizar, el (t)

Ametller, el (t)

Arenal, el (t)

Balianes (1366)

Barbarroja

Barola, la (t)

Bellapart (1307)

Buades, les (1228)

Cagaspitia (t)

Camí a Albinyana

" a L'Arbornar (1322)

" a L'Arboç (274)

" a L'Arboç devers el Priorat (1230)

" antic de L'Arboç

" L'Arboç-La Bisbal (Traginer, Mercader, Real, Montblanc, General)

" " Lletger (1249)

" " Llorenç (1255)

- Camí L'Arboç-Saifores (1344)
 " " -Santa Oliva (1344)
 " Casa d'en Batlle a l'Arbornar
 " a Bellvei
 " a La Bisbal (1195)
 " Casa d'en Asbert Castellví-L'Arboç
 " a la Codina
 " de la Font (1337)
 " al forn d'en Francoi (1378)
 " a Gornal
 " dels Guanecs (1312)
 " " " al Priorat (1370)
 " de la Hera (1340)
 " de la Hera al Molí (1330)
 " del hort d'en Busquet
 " de la Horta (any XVIII regnat lo rei Loys)
 " a Lletger (1326)
 " de " a la Font
 " Lletger-Llorenç
 " a Llorenç (1305)
 " Llorenç-Bellvei
 " " -Gornal
 " " -Guanecs (1347)
 " Mas dels Guanecs-Mas d'en P. Grau
 " del Molí
 " a la Plana (Saifores)
 " de la Parada
 " de la Pasada
 " dels Perdigues
 " al Pou (Saifores)
 " al Priorat
 " Priorat-Gornal
 " al Pujol
 " del Pujol al hort d'en Pere Busquet
 " " " a L'Arbornar
 " " " a La Bisbal
 " " " a la Horta
 " " " a Sabartés
 " del Pujol d'en Company (1374)
 " al mas de La Roca
 " a Sabartés

Camí Sabartés-La Bisbal

- " " -Llorenç
- " " -Mas Bauloria
- " " -Els Guanecs (1195)
- " " -Casa d'en Albornar
- " a Saifores
- " Saifores-Albinyana
- " " -Llorenç
- " " -Tomoví
- " " -El Vendrell
- " " -Vilafranca
- " a Santa Oliva
- " de la Serra
- " del Torrent
- " al Vendrell
- " a Vilafranca
- " Vilafranca-Albinyana

Camp dels Ametllers (t)

- " de Banyeres (t)
- " del Clot (t)
- " de la Font (El Dalmau) (t)
- " d'en Guachs (t)
- " de la Hera (t)
- " d'en Marques (t)
- " Mitjal (t)
- " del Molí (t)
- " del Papiol (t)
- " de la Parada (t)
- " de la Pasada (t)
- " del Pou (t)
- " de la Rodona (1230) (t)
- " Serraça (t)

Campet, el (t)

Capella d'en Lledó (1289)

Carrer Major (1300)

- " Nou (1311)
- " Travesser (1343)

Casa dels Ollers

- " del Priorat de Banyeres

Castlà de Banyeres, terra del (t)

Clot, el (1294)

Cobrada, la (t)
 Cobreles
 Codina, la
 Colomer Major
 Coll de la Sitja
 Coma, la (t)
 Cort, ça (t)
 Costa, la
 Devesa, la (1379)
 Endelapart (1289)
 Feu, el (t)
 Font de Banyeres
 Formigues
 Forns de Calç
 Forn de la Vila
 França (1371)
 Guanecs, els (1195)
 Hera, la (Sabartés)
 Hera comuna
 Hera Vella, la (t)
 Hort de les Buades
 Hort de la Horta
 Horta de Banyeres, la
   " de les Buades
   " de Saifores
   " novella de Saifores
 Latà (1334)
 Losar, el (t)
 Margalida (t)
 Margenada (t)
 Mas d'en Batlle
   " " Bauloria (1330)
   " Blanc
   " d'en Busquet (Sabartés)
   " dels Guanecs
   " del Pujol
   " de la Roca (St. Jaume)
 Masia d'en Albornar
   " " A. Busquet
   " " B. Conieres (St. Jaume)
   " " Corbera

Masia d'en Figuera

- " " B. Garau (dins lo castell)
- " " P. Garau (antes Llagostera)
- " " R. Garau
- " " B. Guasch
- " " P. Guasch
- " " R. Guillen
- " " Podiolo
- " " Magrinyà
- " " Servent
- " " P. Sicart
- " " Vidal

Migans (1334) (t)

Molí de les Buades

- " dels Guanecs
- " d'en Papiol

Olivar, el (t)

Oliverar, el (t)

Olmerar d'en B. Ferrer (t)

Olmeres; ies (1294) (t)

Parada, la (1344)

Parellada d'en Canyis (t)

- " del Colomer (t)
- " de na Margarida (t)
- " del Pou (1352) (t)

Parera, la (t)

Pas de Llorenç

Pasada, la

Perafita (1337) (t)

Perdiguers, els

Pineda del Priorat, la

Plana, la (al camí de L'Arboç)

Plana, la (al camí de Vilafranca)

Plana, la (Saifores)

Plana d'en Compte, la (t)

Plana de na Guasca, la (t)

Planes, les (Saifores) (1306)

Poda, la (t)

Portal Major

Portal de la Font (1327)

Pou, el (t)

Pou de Saifores (1322)
Prat, el (t)
Prat de Sabartés (t)
Prean(t)enal (1356)
Pujol, el (1387)
Pujol, el (1373) (t)
Pujol d'en Carbó
Pujolars, els
Pujolet, el (t)
Quarterades, les (t)
Rasa de Lietger (any XVIII regnat lo rei Loys)
Rodona, la
Romagas
Rovens, els (t)
Rovira, la (1337) (t)
Rovira dels Guanecs, la (1370)
Sabartés (1250)
Serra, la (1326)
Serres, les (1284) (t)
Sort dels Ametller, la (t)
Sorteta, la (t)
Svinavert (1255)
Terrers Blancs (1327)
Tirenga
Torra de Sabartés (1250)
Torrent, el (1365)
Torrent de les Buades (1255)
Torrent dels (T)org(u)s
Vinyals, els
Vinyet del Pujol (1340) (t)
Vinyols (1368)

NOTES

- (1) CARRERAS CANDI, F., *Palomas y palomares a Catalunya en la Edad Media*. 1902.
- (2) GUASCH I DALMAU, D., *Els Durtot, senyors del Baix Llobregat al segle XIII*. 1984.
- (3) FONT RIUS, J.M., *Cartas de población y franquicia de Catalunya*. 1969.
- (4) LLORAC I SANTIS, S., *Creixell. Visió general d'un poble del Tarragonès*. 1987.